

Madame Jane Dieulafoy

Írta: M. Hrabovszky Julia.

Parisban már évek óta kiváló szerepet játszik egy asszony, akinek nemcsak az előkelő társaság ünnepe, de kiváló érdemeit a tudományos és írói világ is elismeri. És ezzel sok van mondva, mert a párisi tudományos körök és íróvilág nem bőkezű az elismerésben, vannak francia írók, írónők, sőt tudósok is, akiket a külföld ünnepe, de odahaza csak bizonyos klikkek dicsőítnek, a komoly kritikusok pedig vállat vonva, csendes mosollyal térnek napirendre fölöttük. Madame Dieulafoy érdemei elvitázhatatlanok. Ha egyebet nem is tett volna, minthogy nagy lelki erélye, kitartása, önfeláldozó ápolása által megmenti férje életét Ázsia öldöklő éghajlata alatt a biztos elpusztulástól, megmenti őt kutatásai, a tudomány számára, már akkor is nagyot cselekszik, de ő többet tett, férjének hű és hasznos munkatársa volt, a nagy, tudományos cél elérésében eszével, erélyével, fényes tollával egyaránt segítette, úgy, hogy később jogosan osztozkodott a tudós dicsőségében is.

Kevés asszony (de még férfi is) mondhatja el magáról, amit Mme Dieulafoy mondott nekem első találkozásunk alkalmával, mikor művei iránt érdeklődtem: „Ha helyes fogalommal akar

bírni életem munkálkodásáról, menjen el a Louvreba és nézze meg a Salles Dieulafoy... de talán látta is?” Szégyenemre kellett bevallanom, hogy nem láttam, vagy nem emlékezem rá, ami egyre megy. De Istenem, a Louvre gyűjteményei olyan óriásiak, olyan sokoldalúak, hogy lehetetlen ott mindent látni, mindenre visszaemlékezni. Tüzetesebben mindenki csak az őt érdeklő dolgokat nézi meg, egyiket a kép- és szobor-gyűjtemény, mást a régiségek vonzanak. Speciális előtanulmányok kellenek ahhoz, hogy az ókori ásatásokat kellőleg értékelni, élvezni tudjuk. Az ilyen termeken a laikus csak keresztül fut és csupán bizonyos összbenyomásról számol be magának.

A három hatalmas terem a Louvreban, melynek ajtai fölött aranybetűkkel csillog: Salle Dieulafoy, mindjárt az első pillanatban megkapja érdeklődésünket. A nagyméretű, kitűnő karban levő ásatások, az „Oroszlánok frizje”, az impozáns lépcső-korlát, a pompás kétfejű oszlopfő Artaxerxes palotájából, az I. Dárius trónterméből eredő íjászok frizie, életnagyságú alakjaival megdöbbenően hat. Egy rég letűnt világ pompájának, pazar fényének töredékeit látjuk itt együtt, az ókori központ, Susiana perzsa tartomány fővárosának, Susának egykori építészeti remekeit, továbbá apró szobrokat, edény-, fegyver-, ékszer- és pecsét-gyűjteményeket, szóval az érdekes leleteknek egész tárházát.

Mennyi fáradság, mennyi tanulmány, minő kitartás kellett, amíg mindez napvilágra került!

Tanulmányok, melyek a középkori művészetet a kelet művészetével kapcsolják össze, arra a gondolatra hozták Dieulafoy mérnököt és feleségét, családi nevén Magre Janet, egy régi toulouse-i i. alád ivadékát, hogy e művészet bölcsőjét Perzsiában keressék. E célból tizennégy hónapig tartó utazást tettek és nagy fáradalmak után elérték a sík dombokat, melyek az ó-kori Susia helyét jelezték.

Susa eredetileg annak az Eufrátmenti földnek volt központja,

melyet a sémi népek Elamnak, a régi és újabb perzsák Uvazának és Khurisztánnak, majd Kasnak, Kissiának és Susiánának neveztek. Miután Susa sokáig állott volt bennszülött (turáni, sémita és khaldeai) uralkodók fönnhatósága alatt, Kr. e. a VII-ik században a medek fönnhatósága alá került, akiktől rövid időre elszakadva, a perzsa királyoknak téli székesfővárosa lett. Az akkori Susa a Choaspes (most Kereha) és Eulaeus (most Dserrahi) folyók között derékszög alakjában terült el; körülötte viruló kertek; falai nem voltak, csak erős vára, mely magában foglalta a híres palotát, mely Nagy Sándor nászának tanúja volt és a birodalomnak egyik kincsházát. A Dieulafoy házaspár kutatásai föltárták Dareios és Artaxerxes palotáit, melyek gazdagok domborművekben, ékiratokban stb. A Dieulafoy-házaspár érdemei már azért is nagyok, mert 25-30 év előtt e távoli földrészbe már az odajutás is óriási fáradsalmakat, kitartást, szenvedést igényelt. Mai napság, a remek közlekedés folytán könnyen, a legnagyobb kényelemben, majdnem fáradság nélkül eljutunk Perzsiába, Japánba, de akkoron még nagyon nehéz, sőt veszélyes is volt a közlekedés az ázsiai vidékeken és nagy önmegtágadás, kitartás, tudmányszomj kellett ahhoz, hogy valaki ilyen útitertet kivigyen. Nagyon sok minden ellen kellett az utazónak védekeznie: az éghajlat, a járatlan utak, a vadállatok, a bennszülöttek, a civilizáció teljes hiánya, mindmeggannyi veszélyes ellenség volt az idegenek. A házaspár nagy szenvedéseken, nélkülözéseken ment át e tizennégy hónap alatt és mikor már közel hitték magukat céljukhoz, a férj veszélyesen megbetegedett. Halálhozó láz támadta meg szervezetét, melyből fölpülnie alig volt remény, semmiesetre sem azon a vad, elhagyatott vidéken, ahol a láz megtámadta, távol minden civilizációtól, segélytől. Es hogyan lehessen tovaszállítani, valami városba érni egy magával teljesen tehetetlen eszméletlen emberrel, aki útját lovon többé folytatni nem tudta? A házaspárt kísérő bennszülöttek föladtak

minden reményt, de nem a hősies asszony, aki rajongásig szerette a férjét és a kétségbeesettek semmitől vissza nem riadó bátorságával küzdött a megmentéséért. Járműt kellett találnia minden áron, kocsit, amivel tovább szállíthatja a betegét... de ez majdnem lehetetlennek látszott és csak napokig tartó fáradozások, keresések után sikerült. Végre talált egy kocsit, egy vízözön előtti, kényelmetlen járművet, de ami mégis alkalmas volt a beteg férj továbbszállítására. Lépésben kellett haladniok és minő rettenetes lelkiállapotban kísérte férjét a nő, ezer veszélytől környezve, egyre rettegve, hogy a halál hamarabb bekövetkezik, mint a segély. Dieulafoy hónapokig feküdt nagy betegen egy kis helységben, ahol ápolást, orvost talált. Mikor végre gyógyultan célnál volt, csak akkor látta, minő készületlenül érkeztek, mennyire nem voltak fölszerelve az ásatáshoz. Legtöbbször nem rendelkeztek kellő munkással, vagy pedig embereik a napokig tartó meddő munkálkodásba belefáradva, akkor szüntek meg dolgozni, mikor a mérnök és felesége már biztos sikert vártak. A gyenge fiatal asszony, hogy az embereket buzdítsa, maga is velük ásott és minő diadal, mikor egy cserép-edény, egy régi pénz, egy faragvány fölszínre került! Madame Dieulafoy ezt a veszélyes utazást a távol keleten nagyon természetesen nem tehette meg női ruhában, nemcsak annak kényelmetlensége miatt, de egyéb veszélyek miatt is, amiknek azon a földrészen kitette volna magát. Ezért, mielőtt a nagy útra indult, rövidre nyírta a haját és férfiruhát öltött. Mindenki fiatal fiúnak nézte őt, a tudós testvérenek és nem feleségének. Csodálták az ifjú nagy lelkesedését, buzgalmát, kitartását és senki sem álmodta, hogy tetterejének titkos rugója a nagy benső érzésben, a tudós férj iránti mély szerelemben gyökerezik. Ezen első útjából a házaspár bár kevés látható sikerrel, de annál nagyobb reményekkel tért vissza Franciaországba, hogy két évvel későbben ismét útra keljen Susa felé. Csakhogy most már, ismerve a viszonyokat, mindennel el-

látva, fölkészülve, a francia kormány által támogatva, komolyan hozzáláthatott az ásatásokhoz és ezeknek fényes eredménye látható jelenleg a Louvreban a Salles Dieulafoyban.

Madame Dieulafoy első utazásáról egy nagyon érdekes, nagyszabású műben: „La Perse, la Chaldée et la Susianne“ számol be. A könyvet az akadémia megjutalmazta és a kiváló nőnek mindenütt a legnagyobb ünnepeltetésben volt része. Voltak azonban olyanok is, akik excentricitással vádolták, megrótták, amiért a férfiruhát, melyet évekig tartó keleti utazásai alatt viselt és megszokott, tovább hordta. A férfiruhát viselő nő érthetően ellen-szenvet ébreszt, nincs is arra szükség, hogy a nő külső megjelenésében is utánozza a férfit, ha bírja is annak lelki kvalitásait: az erélyt, kitartást, higgadtságot, munkabírást. Mert bírhatja mindezen tulajdonokat, ha szoknyát visel is, sőt ellenkezőleg, a férfi-erények még csak jobban érvényesülnek, kitűnnek az olyan nőnél, aki ezek mellett megőrizte fő vonzerejét: a nőiességet is. A férfinem superioritásának szolgálai elismerése az, ha a nő férfiruhát ölt, mihelyt érzi, hogy esze, kvalitásai révén fölülemelkedett az átlag-asszonyon.

Ám Dieulafoy asszony talán mégsem csupán föltűnési vágyból hord férfiruhát, hiszen őt eléggé előtérbe helyezik már kvalitásai is; de hát megszerette e ruhát, jól érzi magát benne és talán éppen kiválósága révén megengedni mer magának egy kis eltérést a társadalmi szokások rendjétől. Georges Sand is előszere-tettel viselt férfiruhát, de őt talán egyéb hajlamok vitték erre, az ő rapszodikus, kalandvagyó természete nem ismert korlátot és minden szeszély kielégítését megengedte magának, aztán ő csak koronként öltözött így, míg Madame Dieulafoyt sohasem lehet női ruhákban látni és az a csodálatos, hogy bár otthonosan mozog a férfiruhában, annak dacára is asszony maradt, megőrizte női báját. Finom, nagyon mozgékony arcából, élénk szeméből nagy értelem, szívjóság sugárzik.

Kedves, vonzó női arc ez, dacára a rövidke, nyírott hajnak, férfikabátnak. Mikor első ízben láttam őt, szürke bársonyzekét, ugyanolyan színű nadrágot viselt és az jól festett rajta a földszinti, kissé komor teremben, ahol fogadott.

Madame Dieulafoy a férjével tágas, villaszerű magánpalotában lakik a Szajna partján, Passyban. Ablakaiból gyöngvörű kilátás nyílik a Champ de Marsra, az Eiffel-toronyra és a ház bizonyos keleti jelleget visel belső berendezésében. A lépcsőház sárga és vörös selyemmel befüggönyözött ablakai színes, meleg hangulatot terjesztenek az előcsarnokban, érdekesen világítva meg a szobrokat, bronzokat, óriási vázákat. A termék teli s teli értékes műtárgyakkal, keletről hozott emlékekkel.

Madame Dieulafoy igazi nagyvilági nő és kiváló „causeur”. A hangja lágy, kellemes, behízelt. Meglátszik rajta, hogy sokat forog a világban és kiváló conférencier is. Gyakran tart fölolvadásokat. Az Odeon-ban nagyon alapos, tudományos előadásokat tartott: Eschylus Persáiról, Sophokles Oedipus-éról, továbbá Cid, Andromaque, Bajazet, Amphitrion-ról, stb.

Télen át jelenleg is rendszeres fölolvadási ciklusokat tart a Parisban annyira kedvelt Université des Annales-ban.

Számtalan könyvet írt. A „Suse” címen az ásatásokról szóló naplóját adta ki, szerzője azonfölül több perzsiai történeti regénynek is, úgymint: Rose d'Hatra, L'Oraele, Parysatis, mely utóbbi akadémiai díjat nyert és lírikus drámára is át lett dolgozva. Saint-Saëns írt zenét hozzá és ez a mester egyik legszebb partitúrája. Az érdekes mű több ízben előadásra került Béziers arénájában.

Művei közül főlemlítendő még: Frère Pelage és Déchéance, mindkét regény ékesszóló védbeszéd a házasság feloldhatatlansága mellett.

Madame Dieulafoy az Assomption-zárdában nevelkedett. Kiténően tud spanyolul és lefordította a XVI. század híres biblia-

magyarázójának és kiváló poétájának, Luis de Leon-nak „Híres feleség”-ét, amihez nagyszabású, avatott tollal kezelt tanulmányt írt a hírneves spanyol íróról, aki az aranszázadban egyik fődísze volt a salamankai egyetemnek.

Spanyolország két könyv megírására inspirálta: „Aragon et Valence” és „Castille et Andalousie” címűekre. Mindkettő becses és érdekes.

Dieulafoy asszony jelenleg is nagy lapoknak munkatársa és több folyóiratba is ír. A kormány a susai ásatások alatt kifejtett buzgalmaért és mivel ott fölötte veszélyes körülmények között munkálkodott, a becsületrend keresztjével tüntette ki.